

Клисура је дугачак речни теснац, има често готово вертикалне одсеке. *Џдрело* се зове улазак у клисуру. — *Сушеска* је кратка клисура.

Шкрате су уска удубљења у кречњаку, дубока по неколико сантиметара, има их и до 10 метара, а растављене оштријим или тупљим стенама, чебељима.

Вртаче, ђоникве су левкаста и тањираста улегнућа у кречњачком земљишту. За време кише и топљења снега у вртачама се стварају *ложве*. — *Звекари* је вртача код које је дно отворено и у вези са подземним каналом. Овај отвор зове се *штрмор*. Ако је вртача пространа и има више стромора зове се дољачом. — *Бездан, видлед* је вртача са широким отвором, који се доле вертикално продужава у пространу пећину.

Корито или водошек зове се жљоб којим вода тече, а стране корита су обале. Ако су обале стрми одсеци, зову се *брежине*.

Ушће, увор, ставе зове се најнижа тачка реке, где се она улива у другу реку или море. — Ако река пропада у вртачу или пећину, онда се њен увор зове *понор*, а река *понорница, ђониквица*. *Издуга* је сасвим мали понор, управо пукотина.

Мајница. — Линија у правцу речног тока, којом вода најбрже тече.

Брзаци, брзице, брскунти су већином у горњем току реке, где је корито јачег нагиба, те вода тече врло брзо.

Бук, вршлог, чеврнџија ствара се у кориту речном из кога се стене дижу, те се о њих вода разбија и хучи, правећи ковитлац.

Бучине су потоци високих и врло стрмих страна; немају великог пада, те вода у кориту само по негде бућка и једва се чује, због велике дубине.

Скок, рибљка, рибала је пад воде са већег или мањег вертикалног одсека.

Слап, скоковац се зове степеничаст пад воде.

Џиновски лонци, котлови, савини лонци су котласта удубљења у стеновитом речном кориту, дубока и широка обично по један метар, али нису ретки са дужином од 10 до 15 метара. Стварају се на оном месту где се вода креће у ковитлац, зато их има највише у клисурама и пећинама.

Бучнице су удубљења у кориту речном слична џиновским лонцима, и увек под скоковцем.

Сузаје или сушице су речице и потоци који теку кроз кречњачко земљиште, где у пукотинама губе воду, те им је корито безводно и све сувље што ближе ушћу.

Мртваје или стараче су напуштена корита или рукави речни. Врло велике мртваје зову се *речине*.

„РАСА“ И „НАРОД“ (ИЛИ „НАРОДНОСТ“).

Како су етнологија и соматска (физичка) антропологија новије науке, многи њихови термини још нису ни код научног света тачно познати и довољно утврђени, а наравно да се у том погледу још горе стоји код људи који се не баве науком. И у западној Европи, у којој су ове науке поникле и достигле највећи развитак, врло су честе погрешке ове врсте, а француска књижевност, особито француско новинарство, као да у том погледу предњачи. Французи уопште лошије стоје од Немаца и од Енглеза и у етнологији, као и у географији. Међу погрешкама против етнолошке и антрополошке терминологије особито је честа: неправилна употреба израза „раса“ и „народ“ (или

„народност“). И у нашој књижевности, јамачно под утицајем француског новинарства, погрешна употреба тих термина веома се раширила и прети да се сасвим одомаћи. Код нас је сад ретка, понекад чак и озбиљна научна, књига, која не кипти погрешкама ове врсте, а о популарним делима и о новинарству да и не говоримо. На све стране читамо код нас, како се пише и говори о „српској раси“, чак и о „словенској раси“, о „француској“ и „белгијској“ раси, итд., док на другој страни опет налазимо примере, као што су: „медитерански народи“, „нордски народи“ и сл. Зато налазимо, да је врло потребно показати разлику између појмова „раса“ и „народ“ („народност“) и обратити пажњу на њихову правилну употребу.

Раса је људска група, коју везују заједничке телесне особине у једну целину. Те се особине огледају особито у боји коже, косе и очију, у кроју главе и лица, у косматости и у особинама косе и бrade, а често и у висини раста. *Народ* пак представља људску групу, у којој су без обзира на расу спојени људи истога језика и истих културних особина. „Народ“ је дакле социјална група, заснована на језичном и културном сродству својих чланова. И „народност“ је исто што и „народ“, само што назив „народност“ обично употребљавамо у случају, кад је говор о нечијем припадању овом или оном народу („које си народности“?; „био је српске народности“ итд.). „Раса“ и „народ“ су дакле две, сасвим различне врсте људских група. Различне су и науке, које их проучавају: расе проучава соматска (или физичка) антропологија (или кратко: антропологија), природна наука; а о народима се бави етнологија, која је друштвена наука.

Многобројна кретања и премештања како појединаца тако и целих људских група, која су се вршила од најстаријих времена а врше се стално и данас, имала су за последицу, да људске расе нису могле заузети поједине географске области и у њима се одржати као једноставне целине, него су се негде више, негде мање, мешале једна са другом. Услед тога нема данас (а није било ни од најстаријих времена, до којих наука допире) народа, који би био састављен само из једне расе, а тако исто и обрнуто: нема расе, која би била ограничена на само један народ. Сваки је народ састављен из више раса и свака раса припада бар неколиким (а неке и многим) народима. И српски је народ састављен из више раса, од којих је једне донео још из своје старе заједничке словенске, постојбине иза Карпата, а друге добио мешањем са затеченим расама и народима на Балканском Полуострву. Зато о некој „српској раси“ не може бити ни говора, јер нити је српски народ састављен из једне расе нити има икоја раса, која би била само српска, ограничена само на српски народ. А што вреди за српски народ, вреди и за све остале народе, а још више за велике групе народне, као што су словенска, германска, итд. Зато је врло погрешно и сведочи о незнању или о недостатку научне тачности, кад неко говори или пише о „француској“, „белгијској“ или чак „словенској“, „германској“ раси и сл. — Тако опет и обрнуто: пошто је у науци усвојено, да се једна раса људска обележава именом „медитеранска“ (средоземска), није правилно звати и народе, код којих има те расе, медитеранским, него их ваља означавати као народе с медитеранским расом или с медитеранским расним особинама и сл.; на исти начин не ваља ни народе, код којих је заступљена „нордиска“ раса звати нордиским, него: народи с нордиским расом и сл.

Може се наћи по који писац, да схвата „народ“ као државоправни појам и да њиме обухвата све становништво једне државе. По томе схватању нпр.

све становништво Немачке чинило би један „народ“ без обзира на разлике у језику, у обичајима и у култури; по томе гледишту не бисмо могли говорити о српском народу као целини, него бисмо га морали распарчати на неколико „народа“ : србијански, црногорски, „отомански“, „аустриски“ и „угарски“. Већ ови примери јасно показују, да имамо право, што у науци о народу то схватање не одобравамо и одбацујемо као погрешно. Државне и уопште политичке границе, ма колико имале значаја за народни живот, никако не могу вредети као народносне међе, јер се оне особине, које везују неку групу људску у један народ, нису ни стварале под утицајем државних граница. Српски народ нпр. никад није био уједињен у једну државу, па ипак чини нераздвојну, врло хомогену народну целину. Други су дакле чиниоци утицали на стварање српског, а тако и осталих, народа.

Ради што јасније представе о разлици између појмова „раса“ и „народ“ да поменемо још и ово. Народност је променљива и *може се изгубити*: не само појединци, него и цели народи губили су своју народност и претапали се у друге народе, губећи све своје карактеристичне особине (пример: у Келте, поромањене само по језику, претопили су се Франци и Бургунди; у Талијане Готи ит.д.). Али са расом већ стоји друкчије. Ма колико да се у некој људској групи услед разних прилика, а особито услед мешања разних раса међу собом, њене телесне особине мењају, ипак се расе, из којих је она састављена, *не губе*, него се увек поново јављају у већем или мањем броју својих чистих представника.

Ј. ЕРДЕЉАНОВИЋ.

УПУСТВА, ПИТАЊА И ОДГОВОРИ

УПУСТВА ЗА ИСПИТИВАЊЕ НАСЕЉА И ПСИХИЧКИХ ОСОБИНА СРПСКОГА НАРОДА.

Већ је прошло 16 година од како се ради на испитивању насеља. Поред осталих задатака, који су изложени у горњим „*Упутствима*“ главно је проучити порекло становништва: утврдити старинце или староседелачке породице, затим најстарије и млађе досељенике, одакле су и кад дошли и куда су се даље расељавали. Треба ићи од куће до куће и утврдити порекло сваке породице, слично статистичком попису, при коме се сазнаје број душа у свакој кући, старост и имућство. Употребити се и штампани подаци (у историјским публикацијама) и архивска грађа, ако је за неки крај има. Тежња је да се на основу свих података израде карте о пореклу становништва и струјама насељавања за све српске земље.

Нигде у Европи није за последња три века било толико сељења, стварања нових насеља напуштања старих, сељакања и лутања као на Балканском Полуострву, нарочито у Српском Народу. Зато је горња грађа од врло велике важности не само за географију и етнографију, већ за све науке које се баве о народу. Испитивачи појединих крајева дају податке, који имају не само трајне вредности, већ им вредност све више расте што се удаљујемо у будућност. Али је потребно овај посао што пре довршити, јер не само да сваки даном бледе успомене о досељавању, већ, развукавши испитивања на велики низ година, ми утврђујемо различна стања насељавања и насеља у појединим